

12. CENY

Metodické vysvetlivky

Cenové indexy vo výrobnej sfére vyjadrujú mieru cenových zmien produkcie tuzemských producentov realizovanej na domácom trhu a v priemysle aj výrobkov určených pre vývoz, ako aj v úhrne za tuzemsko a vývoz.

V rámci harmonizácie so štatistikou EÚ sa analógiou modelu cenových indexov na domácom trhu vytvoril model cenových indexov priemyselných produktov realizovaných vývozom. Štruktúra váh cenových indexov tuzemska a cenových indexov vývozu je premietnutá do váhovej schémy pre výpočet súhrnných indexov cien priemyselných výrobcov.

V priebehu roka 2022 sa uskutočnila komplexná revízia indexov cien priemyselných výrobcov, v rámci ktorej bola revidovaná váhová schéma, výber cenových reprezentantov a spravodajských jednotiek (respondentov) v tuzemsku, resp. paralelne aj v exporte. Súčasne od roku 2023 prišlo k zmene cenového základného obdobia na december 2021 = 100.

Schéma **indexu cien priemyselných výrobcov** v roku 2023 obsahovala cca 3 700 reprezentantov (výrobkov) opakovanej priemyselnej produkcie realizovanej v tuzemsku, resp. ďalších 3 600 výrobkov za export, zaradených do divízií 05 až 39 revidovanej Štatistickej klasifikácie ekonomických činností SK NACE Rev. 2. Na agregovanie individuálnych indexov cien výrobkov do vyšších triedení sa používajú stále váhy odvodené zo štruktúry tržieb v priemysle za rok 2021.

Ceny výrobkov sa zisťujú u vybraných producentov v priemysle na tzv. primárnom trhu, t. j. pri prvej obchodnej transakcii medzi výrobcom a odberateľom. Ceny neobsahujú daň z pridanej hodnoty ani spotrebnú daň.

Index cien surového dreva zahŕňajúci 16 vybraných produktov (reprezentantov) listnatých a ihličnatých sortimentov surového dreva (divízia 02 CPA 2015) sa vypočítava s použitím stálych váh odvodených zo štruktúry predaja v roku 2020. Základným cenovým obdobím je priemer roka 2020. Ceny vybraných sortimentov ihličnatého a listnatého dreva (bez dane z pridanej hodnoty) sa zisťujú u vybraných významnejších producentov.

Index cien poľnohospodárskych výrobkov obsahuje informácie o vývoji úrovne cien za 105 hlavných poľnohospodárskych produktov (rastlinných, živočíšnych, ovocia, zeleniny) a rýb zaradených do divízií 01 a 03 CPA 2015. Indexy sa vypočítajú zo zistených cien produktov určených na ďalšie spracovanie alebo predaj. Pri výpočte indexov agregátov sa používa systém stálych váh, odvodený z priemernej štruktúry predaja produkcie poľnohospodárstva za roky 2019 – 2021. Základom výpočtu cenového indexu sú ceny jednotlivých mesiacov roku 2020. Ceny poľnohospodárskych výrobkov sa zisťujú u vybraných producentov pri predaji prvému odberateľovi (tzv. primárny trh) bez dane z pridanej hodnoty.

Údaje o priemerných cenách vybraných poľnohospodárskych výrobkov sú pri rastlinných a živočíšnych produktoch priemerom za vybrané akosti (bez neštandardu), pri ovoci a zelenine len za 1. akosť.

Schéma **indexu cien stavebných prác** je zostavená z cca 8 600 reprezentantov – vybraných položiek stavebných prác (divízií 41 až 43 CPA 2015). Systém váh odráža štruktúru produkcie stavebníctva v roku 2021. Cenovým základom je priemer roka 2021. Vybraní stavební dodávatelia poskytujú ceny za reprezentanty bez dane z pridanej hodnoty. Do ceny stavebných prác za mernú jednotku sú započítané všetky náklady potrebné na vybudovanie stavebného objektu, t. j.

materiál, polotovary, náklady na prevádzku stavebných strojov, dopravné náklady, podiel vedľajších nákladov (okrem zariadenia staveniska) a zisk. Indexy sa publikujú v členení podľa Štatistickej klasifikácie produkcie (CPA 2015) a Klasifikácie stavieb (KS). Úhrnný index sa skladá z indexu cien stavebných prác na novú výstavbu a z indexu cien stavebných prác na opravy a údržbu.

Indexy cien dodávok výrobkov a služieb do poľnohospodárstva a indexy cien materiálov a výrobkov spotrebovaných v stavebníctve vyjadrujú mieru cenových zmien na strane vstupov.

Index cien dodávok výrobkov a služieb do poľnohospodárstva zahŕňa výroby a služby nakupované poľnohospodárskymi výrobcami a spotrebované pri výrobe poľnohospodárskej produkcie. Vypočítava sa zo zistených cien 101 druhov dôležitých nakupovaných výrobkov a služieb (výber respondentov sa zhoduje s výberom pre index cien poľnohospodárskych výrobkov) a z cenových indexov vybraných skupín, príp. tried CPA 2015 prevzatých z indexu cien priemyselných výrobcov, indexu cien stavebných prác a indexu cien výkonov spojov. Základným obdobím je priemer roka 2020. Nákupné ceny produktov nezahŕňujú daň z pridanej hodnoty.

Index cien (výrobných) materiálov a výrobkov spotrebovávaných v stavebníctve obsahuje cenové indexy vybraných materiálov a výrobkov (95 skupín CPA 2015), prevzaté z indexu cien tuzemských priemyselných výrobcov. Váhy pre výpočet indexu boli odvodené z hodnotového objemu spotrebovaných stavebných materiálov v procese výstavby v roku 2021. Základným obdobím je priemer roka 2021.

Indexy spotrebiteľských cien (životných nákladov) sa počítajú z cien jednotlivých reprezentantov zistených vo vybranej sieti predajní a prevádzok služieb. Základným obdobím pre index spotrebiteľských cien je december 2000.

Od januára 2023 sa vývoj indexov spotrebiteľských cien podľa národnej metodiky sledoval na univerzálnom spotrebnom koši, založenom na súbore 740 reprezentantov – vybraných druhov tovarov a služieb platených obyvateľstvom. Aktualizovaný spotrebný koš bol prerokovaný a schválený zástupcami štatistických orgánov, ministerstiev a ďalších inštitúcií.

Index spotrebiteľských cien tovarov a služieb (životných nákladov) pre všetky domácnosti charakterizuje cenový vývoj v celospoločenskom priemere. Indexy spotrebiteľských cien (životných nákladov) sa vypočítavajú aj pre vybrané typy sociálnych skupín domácností – zamestnancov, dôchodcov a za skupinu nízkopriemerných domácností. Výber reprezentantov v týchto indexoch spotrebiteľských cien (životných nákladov) je rovnaký, odlišujú sa iba ich váhy. Aktualizácia reprezentantov spotrebného koša sa vykonáva ročne. Spotrebný koš sa člení podľa klasifikácie COICOP (Klasifikácia individuálnej spotreby podľa účelu použitia), ktorá je zaužívaná v krajinách Európskej únie. Spotrebný koš sa člení na 12 odborov a 44 skupín klasifikácie COICOP.

Od januára 2005 sa index spotrebiteľských cien k základnému obdobiu (december 2000) vypočítava reťazením cez december predchádzajúceho roka. Aby bolo zabezpečené, že váhy za základné agregáty odrážajú súčasnú výdavkovú vzorku a spotrebiteľské správanie, váhy sa každoročne aktualizujú. Dôležitou črtou reťazového indexu je, že táto každoročná aktualizácia spotrebného koša (vrátane váh jednotlivých reprezentantov) umožňuje a uľahčuje zavedenie nových položiek a odstránenie zastaraných, resp. položiek, na ktoré obyvateľstvo vynakladá minimálne výdavky.

Na zabezpečenie prepojenia starých a nových časových radov je pri výpočte reťazového indexu potrebné prekryvacie obdobie, v ktorom má byť index počítaný, použijúc starú a novú sadu váh. Týmto prekryvacím obdobím môže byť mesiac alebo rok. Štatistický úrad SR pri výpočte indexu reťazením stanovil december predchádzajúceho roka ako prekryvacie obdobie, tzn. že v roku 2023 prekryvacím obdobím pri výpočte indexu bol december 2022. December 2022 bol posledným obdobím, za ktoré sa počítal index na predchádzajúcom spotrebnom koši a systéme váh

a zároveň bol referenčným (základným) obdobím pre ceny nového spotrebného koša a nový systém váh. December predchádzajúceho roku tvorí prepojenie (prekrývacie obdobie) medzi predchádzajúcim a novým indexom a tieto vytvárajú reťazový index.

Nevýhodou metódy reťazenia je neaditivita, t. j. keď nový časový rad je prepojený na predchádzajúci časový rad, indexy vyššej úrovne po prepojení nemôžu byť získané ako vážený aritmetický priemer jednotlivých indexov pri použití nových váh.

Priemerné spotrebiteľské ceny vybraných výrobkov sú priemerné ceny za SR vypočítané z cien zistených vo vybraných predajniach a prevádzkach služieb.

Jadrová a čistá inflácia kvantifikuje mieru rastu cenovej hladiny na neúplnom spotrebnom koši. Zo spotrebného koša sú vylúčené položky s regulovanými cenami a položky s cenami ovplyvňovanými inými administratívnymi opatreniami. Položky, pri ktorých dôjde k cenovým zmenám z dôvodu daňových úprav (napr. zmien DPH, spotrebných daní), zostávajú súčasťou spotrebného koša, ale vplyv daňových úprav sa eliminuje. Celková inflácia sa rozkladá na jadrovú infláciu (vplyv položiek s trhovými cenami), vplyv položiek s regulovanými cenami a vplyv nepriamych daní (eliminácia daňových úprav). Príspevok jadrovej inflácie vyjadruje, o koľko percent by sa v príslušnom období zmenila cenová hladina, keby nedošlo k zmene cien vplyvom administratívnych zásahov. To znamená, že pokiaľ nedochádza k žiadnym zmenám regulovaných cien a ani k zmenám daní, je príspevok jadrovej inflácie zhodný s celkovou infláciou. Príspevok jadrovej inflácie (v percentuálnych bodoch) k celkovej inflácii sa ďalej rozkladá na príspevok čistej inflácie a príspevok cien potravín. Dôvodom na oddelenie podielu potravín od čistej inflácie bol fakt, že ceny potravín v minulosti podliehali značnej sezónnosti, ako aj netrhovým opatreniam vlády (napr. zmeny garantovaných cien pre prvovýrobcov, dotácií, dovozných ciel, kvót).

Harmonizované indexy spotrebiteľských cien (pre tieto indexy je v praxi zaužívaná skratka HICP, odvodená z anglického názvu: – Harmonized Indices of Consumer Prices) sa začali zostavovať s cieľom zabezpečiť porovnateľnosť indexov spotrebiteľských cien jednotlivých krajín v rámci Európskej únie. Priemerná ročná miera inflácie, meraná harmonizovaným indexom spotrebiteľských cien, sa využíva aj ako kritérium pre cenovú stabilitu. Toto kritérium je jedným zo štyroch konvergenčných (takzvaných maastrichtských) kritérií, ktoré musia členské štáty EÚ splniť na dosiahnutie tretej etapy hospodárskej a menovej únie (HMÚ), t.j. etapy so spoločnou menou Euro. Kritérium cenovej stability stanovuje, že priemerná miera inflácie za posledných 12 mesiacov (meraná HICP), nesmie, v období preskúmania, presiahnuť priemer troch krajín EÚ s najlepšimi výsledkami v oblasti cenovej stability o viac ako 1,5 percentuálneho bodu.

Harmonizované indexy spotrebiteľských cien všetkých štátov EÚ sú základom pre výpočet harmonizovaného indexu spotrebiteľských cien za Európsku úniu. HICP tých členských krajín, ktoré patria do euro oblasti, tvoria základ na mesačný výpočet harmonizovaného indexu spotrebiteľských cien za euro-oblasť. Prechod do menovej únie, t. j. tretej etapy HMÚ, je realizovaný postupne. V súčasnosti eurozóna zahŕňa 19 členských štátov EÚ.

V roku 2023 sa vývoj harmonizovaného indexu spotrebiteľských cien sledoval na 731 reprezentantoch (z pokrytia HICP sú zatiaľ vylúčené niektoré položky vzťahujúce sa na bývanie vo vlastnom obydli). Základné obdobie pre harmonizovaný index spotrebiteľských cien je v súčasnosti priemer roka 2015. Harmonizovaný index k základnému obdobiu sa vypočítava reťazením cez december predchádzajúceho roka. Aby bolo zabezpečené, že váhy za základné agregáty odrážajú súčasnú výdavkovú štruktúru a spotrebiteľské správanie, váhy sa každoročne revidujú. HICP váhy sú cenovo aktualizované k decembru predchádzajúceho roka. Spotrebný kôš sa člení podľa kategórií Európskej klasifikácie individuálnej spotreby podľa účelu (ECOICOP).

Definície

Cenové indexy sa konštruujú ako výberové indexy stáleho zloženia (vylučuje sa vplyv zmeny štruktúry na úroveň cenového indexu). Súhrnné indexy sa vypočítajú agregovaním individuálnych jednoduchých indexov cien reprezentantov prostredníctvom vhodného systému váh, t. j. štruktúry tržieb z predaja výrobkov (výdavkov domácností na tovary a služby) základného roka. Indexové schémy (systémy váh, reprezentantov a respondentov) sa v pravidelných 5-ročných intervaloch prehodnocujú a prispôbujú aktuálnym štruktúram. Od roku 2023 sa cenové indexy producentov počítajú k základnému obdobiu december 2021, resp. priemer roka 2021. Na výpočet cenových indexov sa používa Laspeyresov vzorec.

Cena výrobcu je zmluvná cena dohodnutá medzi výrobcom a odberateľom v tuzemsku bez dane z pridanej hodnoty a spotrebnej dane (bez nákladov na dopravu k zákazníkovi a nákladov s ňou spojených), fakturovaná za významnejší obchodný prípad realizovaný v strede príslušného mesiaca.

Vývozná cena je zmluvná cena medzi výrobcom a zahraničným odberateľom podľa dohodnutých kvalitatívnych, platobných a dodacích podmienok. Fakturovaná cena odberateľovi je uvádzaná bez DPH a spotrebnej dane.

Spotrebiteľská cena je zmluvná cena medzi predávajúcim a konečným spotrebiteľom. Zahŕňa cenu výrobcu, cenu obchodného výkonu (obchodnú maržu veľkoobchodu, maloobchodu), daň z pridanej hodnoty a ostatné dane (napr. spotrebnú daň).

Zdroj údajov

Všetky publikované údaje sú výsledkom pravidelných zisťovaní a spracovaní Štatistického úradu SR.

Zdrojom údajov na výpočet indexov cien vo výrobnej sfére sú štátne štatistické výkazy, ktoré predkladajú vybrané vykazujúce jednotky. Ceny surového dreva Štatistický úrad SR preberá z reortného zisťovania Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR.

Spotrebiteľské ceny tovarov a služieb na výpočet priemerných cien a indexov spotrebiteľských cien sa zisťujú vo vybraných predajniach a prevádzkach služieb v SR.

Podrobnejšie informácie možno získať na internetovej stránke Štatistického úradu SR v časti Štatistiky – Makroekonomické štatistiky – Spotrebiteľské ceny a ceny produkčných štatistik a vo verejnej databáze Štatistického úradu SR DATAcube.